

קנא ע"א

[א] גמ' דיקא מתני' כו' עד ה"נ מספיקא שרי - תא"מ.

אור אליהו

הכא נמי מספיקא שרי". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ' 181. ועל גירסא זו קשה לכאורה, שהרי בהמשך הסוגיא, מעמיד עולא את המשנה שמדובר שהקבר נמצא באסרטיא, היינו דרך הרבים, שרבים עוברים שם, ואין דרך ישראל לקבור שם. וממילא מבואר, שודאי נעשה הקבר עבור גוי. ואם כן קשה, איך הביאה הגמ' ראייה לשיטת שמואל ממה שכתוב במשנה: "עשה לו ארון וחפר לו קבר יקבר בו ישראל" – שגם כאשר יש ספק אם נעשתה המלאכה עבור ישראל, מותר להנות ממנה בשבת, הרי במשנה מדובר שודאי נעשה עבור גוי ולכן מותר להנות ממנה 182. 183. ואולי משום כך כל מה שכתוב בגמ' מדיקא מתני' כו' עד מספיקא שרי - היו תיבות אלו מחוקקות בש"ס של רבינו 184.

אבל הרמב"ם (יט, יט) פירש שסכניתא הוא בגד קטן, שאין מכסה ראשו ורובו: "וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו. היתה סכנית קצרה שאינה רחבה, קושר שני ראשיה למטה מכתפים, ונמצאת כמו אבנט ומותר לצאת בה" 179. ולפי זה, הטעם שצריך לקשור שני ראשי הסכניתא למטה מן הכתפיים, הוא משום שאם לא יקשור אין זה דרך מלבוש, שהרי אינו חופה ראשו ורובו, והרי הוא כמשוי, אבל כשקושר היא כמו אבנט, ונחשב דרך מלבוש 180.

[א] בגמ': "מאי ממקום קרוב, רב אמר, ממקום קרוב ממש, ושמואל אמר, חיישינן שמא חוץ לחומה לנו. דיקא מתניתין כוותיה דשמואל, דקתני עשה לו ארון וחפר לו קבר יקבר בו ישראל. אלמא מספיקא שרי,

182. כן כתב תוס' רא"ש: "הכי גריס רש"י בחד לישנא דייקא מתניתין כותיה דשמואל וכו' יקבר בו ישראל אלמא מספיקא שרי. וליתא להך גירסא, דהיכי מוכח מינה דמספיקא שרי, הא מוקמינן ליה בעומד בסרטיא דודאי לצורך גוי נעשה". וכן כתבו התוס' (ד"ה דיקא) וריטב"א.

183. ובאור לישירים תירץ, שהכוונה שהמשנה מדויקת כשמואל, משום שלשמואל שמקל בספק אין צריך להעמיד את המשנה כעולא, שהקבר נמצא באסרטיא "ויש לישב לפירש"י, דקאמר דמתני' דייקא כוותיה דשמואל, משום דלדידיה לא צריך לאוקמי בעומד בסרטיא" כו' ע"ש.

184. וכן הוא בלישנא השניה ברש"י (ד"ה רוחץ). וכתב, שגם רבותיו לא גרסו כגירסא שלפנינו בגמ'. וכן היא הגירסא בקטעי גניזה אוקספורד Heb. d. 21/4-5. ועיין בהגהה הבאה (אות ב), שגם לגבי המשך הגמ', גרס רבינו כלישנא שניה שברש"י.

בגד כעין טלית שיש בו בית ראש שהראש מתעטף בו, ושאר הבגד משתלשל על הגוף. אם היה מתכסה בו בשבת צריך שיקשר שני ראשיו בצוארו תחת זקנו שלא ישמט, שאינו כעין סרבל שיתעכב על הכתפים, ואם לא יתקשר ישמט ויפול ויבא להביאו".

179. וכתב הביאור חדש מספיק: "ומה שכתב היתה סכנית כו' שם סכניתא כו' ומפרש רבינו, קטן שאין (הראשו) [חופה ראשו] ורובו, ודלא כרש"י".

180. כתב השו"ע (שא, לד): "ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו, אסור לצאת בו אלא אם כן קשר שני ראשיו למטה מכתפיו זה עם זה". וכתב רבינו בביאורו לשו"ע: "אלא אם כן - שם סכניתא כו' ופירש דסכניתא הוא שאין חופה ראשו ורובו, וכן הוא בהדיא ברמב"ם".

181. וכן גרס רש"י בלישנא ראשונה. וכן הוא בראב"ה (א הלכות עירובין סימן שפ).

[כ] שם כוותיה דרב - צ"ל דשמואל.

אור אליהו

אסור מספק לעולם¹⁸⁶. ובאמת החילוק הוא, משום שבמרחץ לא מוכח שנעשה לשם ישראל, שהרי יש שם מחצה נכרים, אבל בחלילים מוכח שהוכא לצורך ישראל, שכן מביאים חלילים רק לצורך מת¹⁸⁷.
 ג. בחלילים מדובר באיסור תחומין, ושמא בו יש יותר מקום להקל, שכן אין איסורו שווה בכל¹⁸⁸. ג. בנידון המרחץ ודאי נעשה החימום בשבת, והספק הוא רק לצורך מי נעשה, לצורך ישראל או לצורך נכרים. אבל בנידון החלילים יש ספק האם בכלל נעשה הדבר בשבת, שמא הוכאו כבר מערב שבת.
 ד. בנידון המרחץ אין כלל ספק, אלא ברור שחימומו עבור כל מי שיבוא לרחוץ ואזלינן בטר רובא, ובמחצה על מחצה נחשב שחימומו גם עבור ישראל, אבל בחלילין ישנו ספק. ה. אם נאמר שאכן שבחלילים האיסור הוא לעולם ובמרחץ הוא רק עד שיחמו¹⁸⁹, לא מובן כיצד הביאה הגמ' ראייה ממרחץ

[כ] שם בגמ': "ותנן¹⁸⁵ כוותיה דרב, עיר שישראל ונכרים דרים בה, והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת. אם רוב נכרים - לערב רוחץ בה מיד, אם רוב ישראל - ימתין עד כדי שיחמו חמין. מחצה על מחצה - [ימתין] עד כדי שיחמו חמין. רבי יהודה אומר באמבטי קטנה אם יש בה רשות רוחץ בה מיד". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ולפי גירסא זו הגמ' הביאה ראייה לרב, הסובר שגם מספק אם נעשה עבור ישראל אסור, ממה שכתוב במשנה "מחצה על מחצה - ימתין עד כדי שיחמו חמין", שמבואר מזה, שגם כאשר יש ספק צריך להחמיר ולהמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, שמא הוחמו המים לצורך ישראל.

אמנם גירסא זו קשה, כיצד ניתן להביא ראייה ממשנה זו לרב: א. לגבי מרחץ לא נאסר מספק לעולם, אלא רק בכדי שיחמו חמין במוצ"ש, ואילו כאן לגבי חלילים לפי רב

מי שעירב מותר לו להביא מחוץ לתחום, אם כן זה איסור שאינו שווה בכל שהוא קל יותר. וכעין זה מצאנו לגבי ההיתר במה שהוכא לתחום שמותר למי שלא הוכא בשבילו, כמו שכתב במלחמת ה' (ביצה יג עב): "ונראה לי שהטעם בתחומין דהבא בשביל ישראל זה מותר לזה, לפי שהוא איסור שאינו שווה בכל, לזה הוא חוץ לתחום, ולזה שערב או שהוא סמוך למקומו מותר. וכיון שאינו אסור לכל ישראל לא אסרוהו אלא לזה שבא בשבילו, שלא ראו להחמיר כל כך בשל דבריהם, דהא לא מפרסמה כן. לא כשאר איסורין, דכל מילתא דתחומין אסור לזה ומותר לזה, הא אם נעשית בו מלאכה בשביל ישראל, אפילו של דבריהם אסור לכל, וטעם יפה הוא".

189. וכמו שכתב רש"י, עיין הערה 187.

185. לפנינו הגירסא "ותניא", אמנם צ"ל "ותנן", שכן היא משנה במכשירין (ב. ה.), כן כתב הריטב"א וכן הגיה בגליון הגר"פ. ורבינו לא העיר בזה כלום, ויתכן שלפניו בש"ס הגירסא הייתה "ותנן", וצ"ע. ועיין לעיל הערה 67 מה שהבאנו מספר יסוד המשנה ועריכתה.

186. וכמו שכתב רש"י במשנה: "לא יספור בהן ישראל - לעולם, וקנסא הוא, משום דמוכחא מילתא דבשבילו הוכאו, דאין דרך להביא חלילין אלא בשביל מת".

187. כך הקשה רש"י על גירסא זו: "ואם תאמר: בכדי שיחמו חמין מיהא שרי, והכא תני לא יספור בהן, משמע לעולם - הכא מוכחא מילתא, אבל במרחץ לא מוכחא מילתא כולי האי, הואיל ואיכא נכרים".

188. כך כתב הריטב"א. לכאורה כוונתו, שהרי

קנה ע"א

[א] גמ' לפספס אלא להתיר - גירסת הרי"ף ולא להתיר, ונכון מאוד.

אור אליהו

ישראל¹⁹³, ועוד שבמרחץ מן הסתם חיממו לצורך כולם¹⁹⁴, אבל באמבטי קטנה אפשר שגם ת"ק מודה שתולים להקל.

[א] בגמ': "רב יהודה אמר, הן הן פקיעין הן הן זירין, פקיעין - תרי, זירין - תלתא, כיפין - דארזי. והכי קאמר, מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה, אבל פספסי לא, וכיפין פספסי נמי מפספסין, אבל לא הזירין לפספס אלא להתיר". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'¹⁹⁵. והנה לגירסא זו קשה: א. לפי גירסא זו דין הפקיעין ודין הזירין שווה, שבשניהם מותר להתיר ואסור לפספס, ואם כן קשה, מדוע לא כלל רב יהודה את הפקיעין והזירין יחד, ומדוע הפסיק ביניהם בדין הכיפין. דבשלמא לרב הונא שפקיעין וכיפין דבר אחד

לחלילים, הרי במרחץ יש מקום לאסור גם מספק משום שהוא דבר שיש לו מתירים, מה שאין כן בחלילים שאסור לעולם והוא דבר שאין לו מתירים, ועיין הערה¹⁹⁰.

אמנם בש"ס של רבינו כתב שצריך לומר: "כוותיה דשמואל"¹⁹¹. והיינו, שצריך לגרוס: "תנן¹⁹² כוותיה דשמואל". ולפי גירסא זו הגמ' הביאה ראיה לשמואל, שתולים להקל בספק, מדעת רבי יהודה במשנה: "רבי יהודה אומר, באמבטי קטנה אם יש בה רשות רוחץ בה מיד". והיינו, שאנו תולים להקל שהוחמה המרחץ במוצאי שבת, ואף ת"ק אינו חולק על רבי יהודה בזה, שכן ת"ק לא דיבר על אמבטי קטנה, אלא על מרחץ, ושם ודאי המרחץ הוחם בשבת, והספק רק האם הוחם לצורך

לשמואל ואחר כך ראיה לרב (ולכן לגירסא שלפנינו בראיה השניה צריך לגרוס "ותנן" או "והתניא" עם ו' ודו"ק).¹⁹³ על פי הריטב"א: "ובהא לא פליג תנא קמא עליה דרבי יהודה, ואף על גב דקתני מחצה על מחצה ימתין בכדי שיחמו, התם טעמי אחריני כדכתיבנא".

¹⁹⁴. על פי הרשב"א: "וברישא נמי דקתני מחצה על מחצה אסור, לא פליג בה רבי יהודה, ולא תיובתא דשמואל היא, דכיון דמרחץ גדולה היא כי מחממי לה אדעתא דכולהו מחממי לה, והלכך צריך שימתין בכדי שיחמו חמין".

¹⁹⁵. וכך מבואר שגרס רש"י (ד"ה והכי קאמר). והכסף משנה (כא, יח) כתב שנראה לו שכן גרס הרמב"ם. וכן נראה שגרס המאירי: "ושבוש הוא שנמצא בהלכות, שכתוב בהן ולא את הזירין לא לפספס ולא להתיר. ובהלכות מדוייקות מצאנו לא לפספס אלא להתיר ועל הדרך שכתבנו". אמנם המעיין במאירי יראה שהייתה לו גירסא אחרת בכל הסוגיא. ולפי גירסתנו אין קושיא על גירסת הרי"ף.

¹⁹⁰. על פי רעק"א, אלא שרעק"א הקשה זאת על רש"י במשנה שכתב שבחלילים אסור לעולם, ממה שרצתה הגמ' להביא ראיה לרב מהמשנה, אמנם אם אכן נקבל את חידושו של רש"י שבחלילים אסור לעולם, תהיה בזה קושיא נוספת על הגירסא: "ותנן כוותיה דרב" ודו"ק.

¹⁹¹. וכן נקטו כגירסא זו: רשב"א, ריטב"א, תוס', תוס' רא"ש. ר"ן על הרי"ף (סה ע"א), רבינו יהונתן (שם). והרמב"ן כתב על גירסא זו: "ה"ג בכל נוסחי ספרד, וזו היא גרסתן של גאונים ז"ל: דיקא מתני' כוותיה דשמואל, דתנן עיר שישאל וגוים דרין בה וכו'".

¹⁹². עיין הערה¹⁸⁵. ועוד יש להעיר, שלפי גירסת רבינו בהגהה הקודמת (אות א') צריך לגרוס: "תנן" ולא "ותנן" [או "תניא" ולא "והתניא"] (עם ו'), שכן לגירסת רבינו הגמ' הביאה רק ראיה אחת, והיינו רק לשיטת שמואל, ולא כגירסא שלפנינו שהגמ' הביאה שתי ראיות, בתחילה ראיה